

Բ Ի Ի Ր Ա Կ Ն

Լ Ր Ա Փ Ե Ր

ԱՌ. ԱՅԴԻՄ ԿՐ. ԶԲՆԱՐԱԿՈՒԻ ԱՄԷՆ ՀԻՆԳՇԱՐԹԻ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐԱՐԹԻՔ
Գաւառներ ու Պոլիս տաւան 12
» » վեցամեայ 20
» » եռամեայ 15
Օտար երկիրներ 12

Հ Ա Ս Յ Է
Կ. Պոլիս, Պահկէ զաբու, Գաղասէր խան
ԹԻԻ 16

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ

Լեզուաբանական-Քանասիրական
Հայերէն Ա՛ երկարբառն Ո եւ Օ ի այլալուիլը
Դ. ԽԱՉԿՈՆՑ
Մարաշի Գաւառարարութիւն Մ. Յ. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ
Բնկերական-Իմաստասիրական
Պատասխիկ մը Հերթերա Սպենտէրէն Թրգմ. ՈՐԲԵՐ.
Փողովրդական Բանահիշատարիւն
Հայ-Աշուղներ Տ. Ծ. Վ. ՊԱԼԵԱՆ
Պարերգ, Վանայ գաւառաբարբ ուով Մ. ՄԿՐԵԱՆ
Ազգագրական
Խուլունիկ Լ. ՍՐԱՊԵԱՆ
Հասկախաղ

Կովկասի Գեղատնտեսական Ընկերութիւնը. — Քահա-
նան իբր Գարդիչ. — Պատրիարքներու իրարու այցե-
լումիւնը. — Երեւանի Թեմական դպրոցի տեսուչ Պր.
Քարաման. — Զատական այցելումիւն. — Մոսկու-
այի Հնագիտական Ընկ. — «ԲԱԶՄԱՎԷՊ» ի ապրիլ ամ.
տաճիւր. — Ազգագրական յօդուածներու կարեւորու-
միւնը. — «ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿ» ի 7 թ. Թուի 2 յօդուածնե-
րու առթիւ. — Ս. Պատրիարք Հայրը Հապեղի մէջ. —
Վսեմ. Սաղըզ էֆ. — Գէորգ էֆ. Թորգոմեան,
Արտաքին ու Ներքին լուրեր, Ազգ, Դ. Խ.

ԼԵԶՈՒԱԲԱՆԱԿԱՆ-ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԵՐԷՆ Ա՛ ԵՐԿԱՐԱՐԱՌՈՒՆ Օ. Ռ.Ի
ԱՅԼԱՅԼՈՒԻԼԸ

(ԶԱՅՆԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՓՈՐԶ)

(Շար «Բիւրակն» ի 11 թուոյ)

Բարեբաւ յեւրոստիւնը. — Բնախօսա-
կան-Լեզուագիտական երեւոյթը, անկու-
մը, եղանակաւորումները, որով ու է
(հորովական) լեզուի մը բառադանձը կը
կազմուի ու կ'աճի, կրնանք նմանցնել
ցօղունին ու ասոր վրայ բուսած տերեւ-
ներուն որ «արմատէն առնուած եւ ցօղու-
նին միջնորդութեամբ փոխադրած սնն-
դեան հիւթը կը փոխեն»։ (Հ. Գ. Վ. Մէն.
«Բուսաբանութիւն», էջ 16)։ Ցօղունին (1)
վրայ զանազաններու է յեւր, «գլխ-
ն ու ճիւղաւորութիւնը»։ Տերեւին վրայ դի-
տելու է 1 թիւք, 2 յեւ եւ 3 շատ
անգամ կարծաւոր. — Տերեւները
կամ առանձին բուսած կամ երկ'երկու,

(1) Այս ու յաջորդները կը բաղկնէ Հ. Գ. Վ. Մէ-
նէվիչեանի նոյն հոյակապ աշխատասիրութենէն (էջ
16—23)։

հինգ հինգ, կամ փնջածեւ քովէ քով խումբում կ'ըլլան: — Տերեւներու դիրքին համեմատութեամբ՝ արտաքոյ կարգի բազմակերպ է տերեւներու ձեւը: Հասարակ փիճի ծառն ունի ասեղնաձեւ տերեւ, դեղձին՝ գծակերպ, սպիտակ ուռնին՝ նշտրածեւ, ուտելի չազանակենին՝ երկայնաձեւ, սեւանին՝ շեղանիւտ, խայթող եղիձը՝ հաւկթածեւ, հաճարին՝ հաւկթի կլոր, դողգոյնուն կաղամախին՝ կլոր, բալին՝ սրածայր, գարնանածաղիկ — ճիւղածաղիկ որ մեր Արաբիկերի Մաշկերտ գեղին մէջ Բաբաս կը կոչուի՝ սեպածեւ, սթերին՝ երեկամածեւ, բուն պատուտիկը՝ նետածեւ ու թթուաւորը՝ հակառակսրտածեւ: — Տերեւներու եղերքը նոյն չափով կտրած չեն ըլլար, այլ սղոցածեւ, բոլորեզր, քարթած, ատամնաւոր, կրկին սղոցածեւ: Երբեմն կանթը (տերեւակաթունը) կը ճիւղաւորուի եւ շատ մը մանրատերեւներ առաջ կուգան, այն ատեն ամբողջը մէկէն քաղաքեւս Գեղեւ կ'անուանուի: — Տերեւներու Գեղեւ-Ֆէնն ու Գեղեւ-Ֆէնն ալ մտադրութեան արժանի են: Տեւողութեան նկատմամբ, տերեւները կը բաժնուին Գաղաթ ու Կանաչեւեւեր: Առաջինները շատ տարի կը դիմանան եւ աշնան բոլորն ալ կը թափին: Կան ոմանք ալ որ չեն թափիր, այլ ցողունին վրայ կը թումին ու կը չորնան: Տերեւներէն չատերուն կանթին արմատը պատած կ'ըլլայ փոքրիկ կամ մեծ տերեւներով, որ երբեք Կանաչեւեւ կ'ըսուին եւ տարբեր ձեւ կ'ունենան: Այսպէս միտ գնելու է թէ լեզուախմբի մը ճիւղերն ի՞նչ ձեւ, ուղղութիւն ու ճիւղաւորութիւն առած են իրենց պատմական կեանքին մէջ: Մեր հին Հայերէնի մատենագրութեան մէջ Յունարէն, Պարսերէն ու Ասորերէն (2) ձեւով, ուղղութեամբ ու ճիւղաւորութեամբ հասարակաց-լեզուի բառազանձէն, հաղարաւոր փոխառեւ լրառեր կան: Միտ գնելու է նաեւ թէ գաւառաբարբառները, գրական լեզուէն տարբեր, ինչպիսի ձեւ առած եւ որոնք համաձեւ են: Յաճախ կը պատահի՝ որ գաւառաբարբառի մը մէջ մնացած է բառ մը որ, իր ձեւովու ծայնով, լեզուագէտին համար, մատենագրութեան պահածներէն աւելի, արժէք ու նշանակութիւն կ'ունենայ:

«Գաւառաբարբառները նկատուելու չեն իրր աղաւաղում գրական լեզուներու... գաւառաբարբառներու մէջ, ամէն վայրկեան, կը հանդիպինք այնպիսի ձեւերու, բառերու, զոր գրական լեզուները, իրենց քուրերը, երբեք չեն պահած: Ուստի գաւառաբարբառները լեզուի բնական պատմութեան (— լեզուագիտութեան) մէջ մեծ կարեւորութիւն ունին: Ենթադրելու է թէ այս գաւառաբարբառներու մէջ տեսնուած պարագաները, հին ձեւերը, անձանոթ մնալով գրական լեզուներու, անբացատրելի են»: (Հովսէփ Նոյն. էջ 437):

(Շարունակելի)

Դ. ԽԱՅԿՈՒՑ

ՄԱՐԱՇԻ ԳԱԿԱՌԱՐԱՐԱՌԸ

Մինչ «ԲԻԻՐԱԿՆ»-ի ԺԱ. թուին մէջ հրաւեր կը կարգացուէր մեր յարգոյ գաւառացի աշխատակիցներուն որ Պր. Գաղանճեանի ընդգրկած ասպարէզին ու օրինակին հետեւին, Յ. Մ. Վարժապետեան, վաճառական մը, պարագոյ ժամերը նուիրելով իր գաւառաբարբառի ուսումնասիրութեան եւ կարգաւորման արդատակն ու ծրագիրը՝ զրկած է Մարաշի գաւառաբարբառին վրայ շահեկան քննութիւն մը: Երկրորդ անգամն է որ բախդ կ'ունենանք Մարաշի գաւառաբար-

(2) Հայերէնի Յունարէն, Ասորերէն ու Պարսերէնէ փոխառեւ բառերու բնութիւնը տես Hubschmanի Armenische Grammatik ք:

Առաջինը Հիւրըմանի աշակերտ, Նոր-բերական աներու գտնադետը, Պարսէման կատարած է զոր վերաբնեւով Հիւրըման պրոֆէսի ցանկով անցուց իր երկին մէջ: Բայց Պարսերէնէ (Պարսկացած Պարսիկէն բառեր), Թէ Յունարէնէ ու Ասորերէնէ փոխառեւ բառերու, նշուածները Թարգմանաւոր է: Հայերէնի Հ. Յ. Վ. Տաշեան, Վիեննա, 1893:

բառին վրայ մանրակրկիտ հետազոտութիւն մը վայելել, առաջինը հրատարակուած է «Հանդէս Ամսօրեայ»ի մէջ, 1896, Թերթիս էջերն այդպիսի օգտակար աշխատութիւններ սիրով կ'ընդունուին:

* * *

Մարաշի բառերուն այժմ քաղքիս էրիկ մարդոց համար իրր մեռեալ լեզու մը նկատուած է. օտարախօս են, միայն կրնան են որ նոյնութեամբ պահած են գաւառարարաւը, գրեթէ իր վաղեմի յատկանիշերով: Էրիկ մարդիկ եթէ քովերին օտարազգի մը գտնուի եւ գաղտնի խօսակցութիւն մ'ունենան, այն առան միայն իրենց գաւառարարաւը կը գործածեն: Կ'ըսեն թէ այս օտարախօսութեան տեղիս Հայ ժողովրդին մէջ ընդհանրացման պատճառը մեր Հայ-բողոքական ուղղայիններն եղած են:

* * *

Մարաշի բարբառը հինգ կարգ բառերէ կը բաղկանայ, 1. Ժողովրդական բառեր, 2. Ժողովրդական յայնափոխած բառեր, 3. Թուրքերէն յայնափոխած բառեր, 4. Թուրքերէն բառեր աւ 5. Բնա խառնաբառեր:

1. Ժողովրդական բառերն են ընդհանրապէս հետեւեալ այն միավանկ բառերն որոնք երկու բաղաձայն տառերու մէջ աւ ձայնաորներն ունին, թուզ, թուշ, նուշ, փուշ, նուս, շուս, տուս, սուզ, ուշ: Ասոնցմէ զատ կան քանի մը բառեր ալ տկիշ, հասնիլ, անցնիլ, վեհերիլ, սարսափիլ, հանգչիլ, հալիլ, սատկիլ, տանիլ:

2. Ժողովրդական ձայնաշրջուած բառերը 4 կարգ կը բաժնուին, Ա. Զայնաբեր- յայնաշրջութեամբ: Ասոնք այսպէս ձայնաշրջուած են, ա ո ի, ա' ե ի ու ի ի, ե, ի ի, ո ու օ' ե ի, նաեւ ե ի, օրինակ, բընել (== երթալ), ինել (== լալ), ֆընել (== մեռնիլ), քանել (== քնանալ), եւ լն: Բ. Դաւաբեր- անկմամբ կամ պարզմամբ, ինչպէս կանիլ (== կանգնիլ), ըրենիլ (== երեւնալ), կէղէլ (== կեղեւել), պարտ-

կոն (== պարտական), մըրքիլ (== մօրաքոյր), հոբըր (== հօրաքոյր), եւ այլն: Գ. Ասոնաբեր- եղանակաբեր նախադասութիւն, հարրոճ, (== զինովցած, էժոճ (== ժամ), իւշնէվիւր (== շնորհաւոր), էգել (== գալ), յելվիւլ (== ալեւոր), բընիլ (== նմանիլ), յընարիլ (== ընտրել) եւ այլն: Դ. Բաղաձայն թորթ դաւաբեր- յայնաշրջութեամբ, պարեկամ (== բարեկամ), պարեւ (== բարեւ), պարի (== բարի), կլիս (== գլուխ), կնո (== գնա), տօր (== դիւր), ծէրք (== ձեւք), ծէշ (== ձեզ), եւ այլն:

Թուրքերէն ձայնաշրջուած բառերն 3 կարգ են, Ա. Բաւեր- մէջ քոն- ող ա երն - ի ձայնաշրջուած, օրինակ բըրթ (== բանոր), ապ (== ապա), աղ (== աղա), շալը (== անդրաւարտիք), ճալն (== ջարքան), եւ այլն: Բ. Հայացած բառեր, որոնց արմատը թուրքերէն է. օրինակ, աղնիլ (== բռնել), եշմիլ (== փորել, (եշէ բայէն) սէպիւնիլ (սալնալմալէն) եւ այլն: Թուրքերէն բաւեր- զընդունելութիւն անցեալը էնիլ, ընիլ օժանդակներով գործածելով. սէրիմիշ էնիլ, սազմիշ ընիլ, զուրմուշ էնիլ, շաշմիշ ընիլ, իւլէթիշմիշ ընել եւ այլն:

4. Թուրքերէն բառերն են. — արմաւ, ետաղըզըզ, իւքիւք, զէնալիլ, թուրի, ինէք, լէհէն, իըսըմ, զըմէթ, մըրի, չարըզ, չիշէք, չէւիք, պըշըլ, սէփիթ, սիլիլ, սէփ, տիրէք, քէրմիճ, քիւտէն, քիրէմիւ, կէօզիւք: Ասոնցմէ զատ նաեւ տեղերու, բոյներու, կենդանիներու, արհեստներու, նորերուկ տարանքներու անունները:

5. Բնա խառնաբառեր են. — է+ մի (== բան մը), րահ լը (== մէկ դի), րալթիլ (== տալուց պատրաստել), հարանի (== հօրեղորո կին), քէշ- րիլ (== զարնել), րալիլ (== բաւել), պուլ- րալ (== մանուկ), րեղիլ (== անկողին), ապուր (== եղինձ), ալընիլ (== բոհ- րել), է- ք (== նորէն), պանըլ (== գործ մը հրամայել), էճընել (լաւ մը չը- փել), կէպէլ (== եփօցի փատով լաթը մաքրել), րապս (== անգամ), կալս+

Գիտութեան ընթացքը

Կարճ կերպով յատկանշելով Մ. Բալֆուրի զիրքը քեթեհականութեան ջատագոյն վումն է բնապաշտութեան դէմ: Պարզ է ընելիքը: Բազմատեղ գիտութեան ու կրօնի յարաբերական արժէքներն եւ պարզ եղբակացութեան մը հասնիլ: Գիտութեան առաջնորդուած մարդկութիւնը յառաջդիմած է նեւ ու աղեղներէ մինչեւ 100 թոնո թնդանօթներուն, փորուած ծառի կոճկի նաւակներէ՝ մինչեւ Ատլանտիկի սրբնթաց շաղկապները, մորթերու ու պապիրոսի վրայ մեհնաւ գրելէ, մինչեւ ժամը 20,000 օրինակ տպուող առուտան լրագիրները: Աւելորդ կը դատենք գիտութեան ուրիշ ակներեւ ծառայութիւնները:

Կրօնքի ընթացքը

... օրը օրին յառաջացող ու անվահերքալող գիտութեան հետ հակակշռեցէ՛ք հիմայ կրօնքը: Ժամանակի անցնումով արդեօք կրօնի գաղտնիքները բացաւ յայտնուած են երբեք: Գիտութիւնը կը չափի, կրօնքը կը կորսնցնէ՛ միշտ: Եւ այս երեւոյթին առջեւ Բանալարութիւնը գիտութեան հետեւելու է . . .

«Զօրութիւն, ա՛յս ! Աստուած՝ ո՛չ»

«Force, yes ! God, no !»

... Մ. Բալֆուր կրօնի յաղթանակներն երգելու տտեն ծիծաղելի զիրքի մը մէջ կ'ընայ: Ինք ու իրենները շատոնց թողած են սա գաղափարները թէ Զօրութիւնը (power) երստն միլիոն արեւնեւրու սակարկութիւն մ'ըրաւ Արքահամի հետ, դադրած են հաւտալ, թէ Անհունութիւնը լեցնող զուգ (quergy) նախանձի, բարկութեան պէս ցած զգացումներ կրնայ ունենալ, եւ ո՛չ միայն անք, այլ ստիպուած են սա վերջնական հետեւութեան գալ թէ մեր մոտաւորական ամէնէն բարձր կարողութիւնները չէն կրն օր համիլ այն էութեան որ կը լեցնէ բոլոր Միջն ամէն ժամանակներու համար:

Այլ անոնք կը հաւտան, չէ՛ թէ որովհետեւ Կաթոլիկ հաւտալ, այլ որովհետեւ պա՛րպէն: Պզտիկ հաճոյք մը չէ՞ անհունապէս փոքր պղպղակ մ'ըլլալ ու բախտատուած տեսնել ինքզինք իրերու անհունութեան հետ:

Տիեզերք մ'անդկիլը ու անվախճան մեր ուղեղին տակ չի կրնար իյնալ: Այս ամէնքը գիտնալու փաքաքը Agnostic ին մէջ ուրիշներէ աւելի քիչ չէ: Ամբողջովին յուսահատելով ո եւ է բացատրութիւն մը գտնել, ցաւագին անկարողութիւն մը կ'զգայ ընդունելու անոնց 'տուած մեկնութիւնը:

Թարգմ. ՈՐԲԵՐԵԱՆ HERBERT SPENCER

ՀԱՅ ԱՇՈՒՂՆԵՐ

Կ Ա Մ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՅ ԵՐԳԻՉՆԵՐ

~*~*~

(Շար. «Բիւրակնի» 11 րուկն)

6. ԱՆՈՒԱՆԻ ԿԱՄ ԱՆՈՒԱՆ ՕՂԱՆ. — Իսկական անունն է Գասպար: Իր ծննդավայրն ու ծննդեան թուականը ծանօթ չէ մեզի, միայն թէ իր երգերէն հետեւեալ չորս տողն ունինք «Ի ձեռին», որ է՝

Էրկոս եարի մէջնի քի ընդիլ է սեր,
Օվ or Աստրժասր է պետք է խօսի խեր,
Մէկ մեկուսմէն չըլին ջը մնան անտեր,
Լաւ օրն անց կու կենայ, դիմէ ախ
ու փա՛շ վաշ:

* * *

7. ԱՆԹԷՐԻ. — Բնիկ Սիլիվրիցի Հայ Աշուղ մըն է, իսկական անունն է Յակոբ, մականունն Նշանեան, այժմ՝ Քահանայ Տէր Ներսէս անուամբ, ծնած է 1850 թուականներուն: Բաւական երկար տարիներ Կ. Պոլիս մնալով պարապած է ձեռնարկութեամբ եւ երգման նաեւ ջրհանկրութեամբ: Երեսուն տարեկան հասակին մէջ, այն է 1881ին էր որ Աշուղու

Թեան հետեւեցաւ, իբր աշակերտ, նոյն տարին, մտնելով Միւրի անուն Հայ-Աշուղին քով: Իր նախկին զբաղմունքներն, ինչպէս յիշեցինք վերեւ, թէ եւ զինքն զրոց աշակերտ ըրած էր, բայց երբ այս Աշուղական ասպարէզը մտաւ, իր բնատուր ձիրքով, ջերմ փափաքով ու աշխատութեամբ, հետզհետէ չատ սիրուն Աշուղ մը եղաւ:

1884 թուականին ամուսնացաւ Զօրլու, տուն փեսայ մտնելով Զօրլույի Աւագ Երէց Տէր Ներսէս Քահանայի տունը: Այնուհետեւ ալ շարունակեց իր Աշուղական արհեստն, ինքն Սահաբ կը չալէր, եւ իր երգերն՝ որոնք միշտ սիրոյ վրայ եղած են, Թուրքերէն լեզուաւ են: Ընկերացած է շատ մը Հայ ու օտար Աշուղներու հետ, որոնց մէջէն իր ամէնէն սիրելին էր Կ'ըսուի, Սերվէր անուն Հայ Աշուղ, որ երեւելի ու հռչակաւոր էր, ինչպէս նաեւ Միւրի, որոնց վրայ իրենց կարգին պիտի գրենք:

Անթիւրի, Յակոբ Նշանեան, 1893 ին Սիլիվրիի Հայ հասարակութեան փափաքանօք Արմաշ եկաւ Քահանայ ձեռնադրուելու համար, ուր գրեթէ տարի մը մնաց, եկեղեցական կարգն ու կանոնը սովորելու, եկեղեցական երգեցիմունքն եւն կատարելագործելու, եւ նաեւ Հայերէն լեզուին մէջ վարժուելու զորս իր անխնայ աշխատութեամբ, այդչափ կարճ միջոցի մէջ, պէտք եղածին չափ սովորելով, 1894 Սեպտեմբեր 25 ին, Վարազայ Սաջին օրը Քահանայ ձեռնադրուեցաւ Արմաշ, «ի ձեռն» Գեր. Տ. Մաղաքիա Եպիսկոպոս Օրմանեանի (այժմ Պատրիարք), իր բնիկ ծննդավայրի՝ Սիլիվրիի Ս. Գէորգ եկեղեցուն վրայ Տէր Ներսէս անունով, որ իր աներ տնուն էր: Կը պաշտօնավարէ այժմ Սիլիվրի, բայց չենք գիտեր թէ երգեր կը գրէ, գոնէ հոգեւոր, ապա թէ ոչ զանց ըրած է բոլորովին: Իր երգերէն մենք առ այժմ չունինք «առ ձեռն պատարաստի», սակայն կը կարծենք թէ Նորին արժանապատուութիւնը մեր այս ասորքը կարգալէն ետքը, անշուշտ պիտի հաճի օրինակ մը զրկել մեզի իրեն նմոյշ:

Կեսարիա
(Շարունակելի)

Տ. Մ. Վ. ՊԱԼԵԱՆ

ԳԱԻԱՌԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐԳ

(Վ. Գալուստիսի)

Գաւառական անգիր զրականութեան մէջ մեծ տեղ կը բռնեն պէլլաներ (պարեր): Երբ նուագարան չկայ, պար ընող երիտասարդներէն մէկը պարերգ մը կ'սկսի, ինք տող առ տող կ'երգէ եւ միւսներն ալ կը կրկնեն ու կը պարեն: Պարերգներու նիւթը շատ անգամ սիրահարական է. իսկ ձեւը մեծ մասամբ տըրամախոսական:

Հետեւեալ պարերգին հերոսն է գեղի մը հօտաղը՝ Սախօն (Սահակ), որուն կը սիրահարի իրենց գեղէն գեղեցիկ աղջիկ մը: Աղջիկն ու տղան կ'որոշեն զիրար առնել, բայց աղջկան ծնողք կը հակառակին: Սախօն յուսահատած ա'լ չի կրնար մնալ իրենց գեղը, կ'որոշէ պանդխտուիլ թեան գիմել դրամ շահելու համար եւ կարաւանի հետ ճամբայ կ'իլլէ: Այն ատեն Սախօնի հէգ սիրուհին կ'սկսի իր մօրը դանդատ ընել, մայրը կը ջանայ զայն համոզել թէ անոր համար փեսայ որոշած է Վանայ խօճէն (հարուստ): Աղջիկն իր մօր կը պատուխանէ եւ Սախօն ամէն կերպով դերազատ կը համարի: Ապա հէգ աղջիկը կ'սկսի իր մօրն աղաչել որ երթայ ծովն ափը նստի եւ ծովու թռչունը զրկէ եւ ետ կանչէ Սախօն կարաւանի մէջէն: Անկարելի է որ մարդ չհիանայ երբ այս երգ լսէ Պ. Տիգրան Աւագեանի ընկէն: Պ. Տիգրան արհեստով ճարտար փորագրիչ մըն է. բայց ի թէ թատերական խմբի մը մէջ դառնէր, իրեն երեւելի դերասան պիտի հռչակուէր: Տեսնելու է թէ ինչպէս իր ձայնը կը յարմարեցնէ զանազան գեղջիկական ձայներու եւ ինչպէս կը փախէ իր գէմբին զրմաղիւծները:

Մտադիր կ'ընենք մեր ընթերցողներուն թէ հետեւեալ պարերգը միօրինակ եղանակի չունի, այլ քանի երթայ այնչափ կը փոխուի եւ աղջեցիկ կը դառնայ իր բնա-

կան շեշտերով եւ կը թողու այնպիսի
տպաւորութիւն մը, զոր կը կրէ մարդ
երբ ջրվէժի մը կամ ուրիշ բնական տե-
սարանի մ'ազդեցութեան ենթարկուի:

Ս Ա Խ Օ Ն

Աղջիկն իր Մօր

Քիա սեւ սեւ սեւաւոր մարկ',
Յօբի(1) եմ տուն աւիրեցիր,
Եմ(2) կորիմը զիգն(3) խանեցի(4):

Մայրը

Քիա սեւ սեւ սեւաւոր աղջիկ',
Յարի՞նք քո տուն անբեցի
Քո կորիմ քեզնե խանեցի.
Արե՛, քե տամ վանայ խօճին,
Որ քե առնի մեջ իր քեօշկին
Սըռտուռ ոսկին սրտակ տօշի(5):

Աղջիկը

Քիա սեւ սեւ սեւաւոր մարկ',
Վանայ խօճն կրպա(6) կանեմ,
Եմ Սախօն հրկե(7) պաժին(8),
Թռիս քօթի(9), սեւ ցնրվեալ(10),
Թռիս աջբերայ, հերկեն քրին,
Պեօլ(11) պղեբաց, պստկա(12) պնին(13).
Անշ ծէլին, առնի շարին,
Կար զանի(14) սրնուակ տօշին
Մագստ սրտին, ջառ(15) քեղակին(16),
Կառճ կոտորի(17) ջիբ իշիկին
Ուր(18) ճաշուան(19), նախափետին,
Ուր մ.ջ կեպին, ճար շրվերին,
Նշխան քարին(20) ոտայ ջարխին(21)
Կառա փետլին, փետլի քառմին,
Թախտ լալին:

1. ինչու. — 2. իմ. — 3. իզմէ. — 4. Վանայ
զաւտարբասին մէջ հե ին ի պէս կը հնչուի. —
5. վիզ. — 6. զարպան:

7. Երկայն. — 8. հասակ. — 9. թաղիք. զլիարի.
— 10. յոնքեր. — 11. առտա. — 12. փորք. — 13.
քերտն. — 14. ծնտ. — 15. այծի երկայն մագով շի-
նուած. — 16. կարճ փերթիւ. — 17. կարճ անձեւ
գերթիւ. — 18. իր. — 19. ձեւի երկայն փաթթաց.
20. զուլպա:

(Սե աւելի եւամղանում)

Սախօն Լհէր(22) տարեր կան կեր
Որ հեվարին, խեռ նախըրին,
Հօ՛ հօ՛ աներ, հօ՛ հօ՛ աներ,
Որ ինք ծէն զիկ անուշ կեր:
Մարե մեռնեմ քոյ մերոցի(23).
Դառնամ մեռնեմ գրկանցի(24).
Առաւօտեան քեղոցր քիամուն,
Դնա՛, նստի, ծովու յախուն,
Խապար արա՛ ծովու խաքուն
Հասնի քեարվան բունի Սախօն:

(Ապա որպէս թէ իր սիրելի բաղձանքն
իրականացած, Սախօն վերադարձած է:)

Սախօն Լհէր տարեր շռա. կեր.
Սախօն Լհէր քարեր ման կեր,
Նիճիլ(25) քիւին, մեր տուն խիւր կեր
Հա՛յ, նիճի քիւին մեր տուն խիւր կեր:

Մայրը

Քիա սեւ սեւ սեւաւոր աղջիկ',
Արե՛ քե տամ վանայ խօճին,
Որ քե տանի նշխան հօտին,
Որ դու հագնես նշխան ճիւղեն(26):

Աղջիկը

Քիա սեւ սեւ սեւաւոր մարկ',
Վանայ խօճն կրպան կանեմ,
Եմ Սախօն հրկեն պաժին:

Եւ այսպէս կը շարունակուին ազդկան
վերի ամբողջ պատմական կրկնելով: Մայ-
րը դարձեալ Վանայ խօճին կը զովասանէ
եւ աղջիկը միշտ նոյն պատմական կու-
տայ:

Վան

Մ. ՄԿՐԵԱՆ

* * *

== Այս պոստիկը լեզուագիտութեան ու ազգագրո-
ւին մեծ նշանակութիւն ունի մեզի համար: Փափաքելի
է որ մեր զաւառացի յարգոյ աշխատակիցները մոդը-
վորական բանահիւսումենէ այսպիսի պատկերայից
պատմութիւններ ընտրեն: Յաջորդ թիւերուն մէջ պի-
տի անդրադառնալ վրան զաւառաբարբառին վրայ:
Դ. Խ.

21. արեւ. — 22. երմար. — 23. մայրեմին
24. զրկի տղան, — 25. որս. — 26. կապայ:

Խ Ո Ւ Լ Ո Ւ Ճ Ի Կ

Խուլուճիկն ալ հոս՝ տակաւ վերջանալու վրայ է, բայց այսօր մեր ներսի տունը մտնելով՝ զայն առկալս գտայ երամուխէն վար։ Մեր չարածճի Լուսիային վըրայ կատկածեցայ, որ սակոյն խոտտովանեցաւ թէ իր մօրաքրոջ ազնիւն Լուսիային հետ շինած են զիս զարմացնելու համար։ Զարմոնքէ աւելի վերայիւններ ունեցայ, զի ո՞րչափ անգամ մանկութեանս մէջ անձամբ պատրաստած եմ եւ-լ-ճիկը, Մեծ-պահքի այդ նիւթական պատկերը։

Հոս հանրութեան մտքի պահպանողական պատուարները խորտակուած են խաղաւ, գաղափարներու յարածուն բնաշըրջումի մը տալեւ կը ջնջուին, կը մոռցուին մեր բազեպաշտական ու աւանդական սովորոյթները, արշալոյսին սուջեւ հետզհետէ մարտը անողերու նման։ «Խուլուճիկի» հնադարեան սովորոյթն ալ այս ակունք վիճակին ենթարկուած լինելով՝ անոր նկարագրութիւնը կը յանձնեմք մամուլին ի յարգանս իր յիշատակին։

«Խուլուճիկ» բառին ո՛չ ստուգարանութիւնն եւ ոչ այս սովորութեան ծընունդը գիտեմ, սա միայն գիտեմ թէ տարիներ առաջ, երբ ես միամիտ մանուկ մըն էի եւ ժողովուրդը բարեպաշտ ու ջերմեւանդ, երբ Մեծ-պահքի առաջին օրը՝ ուր ֆէշթը կը լուսացուէին մեր կերակրին բոլոր անօթները, կ'աւելուէին, կը մաքրուէին տան բոլոր մասերը, կը սրբուէին նոյն իսկ պատերն, ամաստաղներն ու յատակները՝ եզեղէնի հստն ու հարսքը կտրելու համար, այդ օրը, կ'ըսեմ, երբ 50 տիգաւոր պատկառելի ձիաւորներ աներեւոյթապէս կը հիւրիւնկալուէին մեր տները... օրին մէկը մեկնելու պայմանաւ, «Խուլուճիկ» ալ կը կախուէր՝ մեր երգիքներէն վար, թոնիրին վրայ։

Խուլուճիկին կազմութիւնը պարզ ու

(1) Մարմուտ, Խարա-Խանձողդ։ Ծ. Խ.

ամէն գաւառացիի ծանօթ է։ Ա՛ռ մեծ սօխ մը, չարէ՛ տոբ բոլորախը հաւի եօթը փետուրներ, այնպէս սակայն՝ որ ոտիս չըջապտտին դէթ մէկ երրորդ մասը բաց մնայ։ Այս բաց տեղն ալ՝ զարկ փայտի ճկուն ճիւղի մը երկու ծայրերը, աղեղի կամար մը ձեւացնելու համար։ Այս աղեղի վրայէն սփռն մէջ միւս փայտի որածայր ճիւղ մըն ալ՝ իրրեւ նեւ, եւ հաւ կ'ունենան խուլուճիկը, ա՛լ կը մնայ դերձանով մը կախել զայն երգիքէն վար։

«Խուլուճիկ»ի պաշտօնը կրկին է, եւ իր եօթը փետուրներով կը ներկայացնէ Մեծ-պահքի եօթ շարաթները. փետուրներէն վեցը հաւի պարզ փետուրներ են, իսկ եօթներորդն աքաղաղի պոչէ քաշուած շողշողուն փետուր մը, որ Յաւկապարգի շարաթը կամ Զատիկը կը ներկայացնէ։ 2.— Իր աղեղով ու նետով աշտուր կը հսկէ աղցը վրայ, վա՛յ անոր որ համարձակի պահքը լուծել, Խուլուճիկին իսկոյն իր սուր նետով սեժգին հարուած մը կուտայ անժուժկալին ճակատին, եւ ծանրապէս կը վիրաւորէ զայն։

Խուլուճիկը բաց երգիքէն վար կախուած լինելով՝ կ'ոտոգութի մարտի անձրեւներէն ուստի կը ծլի ու վեր կ'որձակէ կանաչ բողբոջներ։

Ամէն շարաթ իրիկուն, փետուրներէն մէկը կը քաշուի. յայց տալու համար թէ Մեծ-պահքէն շարաթ մ' ելլաւ։ Հուսկ ապա կը քաղուի շողշողուն փետուրն Աւագ շարաթ օր, եւ Խուլուճիկի մարմինը, սփռը, իր կանաչ ծիւերով կը մանրուի խիժման իրիկունն «Ջրվրայ»(1) պատրաստուելու համար։

Քղի Գաւառցու

Պ ՍՐԱՍԵԱՆ

(1) Ջրվրայ.— Սփռով, հուկձով ու եղով պատրաստուած ջրախառն կերակուր մը։

(Այսինքն ջլպըր։ Դ. Խ.)

ՀԱՍԿԱՔԱՂ

11. Կոմիտեի Գեղարքունիական ընկերության մասերն ալիտի հիմնէ անասնաբուժական, մսագիտութեան, կաթնատնտեսութեան, մեղրապահութեան ու մետաքսագործութեան ձրի, կանոնաւոր դասընթացք մը: Կովկասի Հայերը թէ՛ ընկերութեան եւ թէ՛ այս արուեստներու մէջ կարեւոր տեղ մը գրաւած են:

12. Բանասէն Էջմիածնէի Մանօթ Արիւտակէս եպիսկոպոս Սեղրակեանցի կարգադրութեամբ ու արտօնութեամբ, Առաքախանի (= Աթաթրխանի) քահանաներն ամէն կիրակի քարոզ կը խօսին եկեղեցիները: Եկեղեցական ո՛ր օրէնք կ'արգիլէ որ քահանաները ղէթ « իրացակայութեան» վարդապետի մը՝ քարոզին կրօնք ու բարոյական (ըլլայ հին ըմբռնումով, ըլլայ նոր տեսութեամբ) ուսուցանելու պաշտօնը չկատարեն: Բայց խնդիր է թէ մեր թրքահայաց մէջ այդ պաշտօնին ղէ՛ջ աղէկ պատրաստուողներ ունի՞նք: Այս հարցման կը պատասխանենք գըլխաւոր Ո՛ջ մը: Ռուսահայերը դաստիարակութեան ու խնայական բարձր վարդացման մէջ զմեզ գերազանցած են: Բնական է որ նախապաշարունակներու խորտակման նախապայտեմունքն անոնք ըլլան: Այս պարագան մեզի դժբախտութիւն մը, իսկ Ռուսահայերուն մեծ բարեբախտութիւն մըն է:

13. Պատրիարքներն իրարս աջեւելս գովելի նորութեան համար «Բիւզանդիան» ու «Մէճմուսյը-Ախալ» օրաթերթերու տեսութիւնը կարեւոր կը համարենք առաջ բերել. «... Պատրիարքներն իրարու պաշտօնական այցելութիւն մը կ'ընեն իրենց յաթու Պատրիարքութեան բազմիւնուն առթիւ միայն, և եթէ զխաւածաւ օր մը, հանդիսական տօթիւ մը ի Կայս. Պալատ գտնուին, կը տեսակցին: Ուրիշ ժամանակ ո՛չ զիրար կը տեսնեն, և ո՛չ ալ իրարու կ'այցելեն: Ահա՛ այս անպատեհութեան վերջ տալու համար, անցըն-

եալները, պաշտօնական տեղ մը գտնուելուն առթիւ, որոշեցին ղէ՛թ Ս. Ծնունդին ու Զատիկին իրարու այցելեն անձամբ եւ ո՛չ թէ լոկ փոխանորդներու միջոցաւ, ինչպէս կ'ընէին ցարէ: Այս որոշումը գոհութեան ու գովութեան արժանի է, եւ տարակոյս չունինք որ բովանդակ քրիստոնեայ հասարակութեան կողմէ սիրով ողջունած է:

Միակ աններդաշնակ պարագան... Հայ Բողոքական ազգայնոց պաշտօնական ներկայացուցիչներուն բացակայութիւնն է:»

14. Երեւանի Բեմական Դպրոցի Դր. Բարսեւան, որ ծանօթ է Հայ ձեռագիրներու ցանկը Գերմաներէն կազմելով, չգիտենք ի՞նչ ըմբռնումով, բնախօսական — հոգեբանութեան դասընթացքը — ջնջելով որոշած է որ այսուհետեւ աստուածաբանական ուղղութեամբ աւանդուի: Աս ալ Մանկավարժութիւնն է եղեր, (անշուշտ անդրաբնական) պարտաւոր տղոց միտքը կաշկանդել անըմբռնելի, ծուռ ու մուռ գաղափարներով, «անգոյ առաւելութիւններով»:

15. Զարկան աջեւելս. — Ըստ պաշտօնական յայտարարութեան, անցեալ Բշ. Ապրիլ 6, ժամը 6ին Պատրիարքարանի մեծ դահլիճին մէջ, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը ընդունեց վարչական ժողովներու, խորհուրդներու և անապաշտօն ազգայիններու Զատիկական շնորհաւորութիւնները: Բանախօսութիւններ կատարուեցան. նշանակալից էին Վսեմ. Ստեփան Փաշայի ու Ս. Պատրիարք Հօր բանախօսութիւններն որոնք լաւ տպաւորութիւն թողցին ներկաներուն և տղքին լրութեան վրայ:

Յետոյ ժամ 8—10 հետզհետէ եկան Պուլճարներու Ամեն. Էկզարքն, Ասորիներու Գեր. Պատրիարքական փոխանորդն, Ամեն. Ազարեան Կաթողիկոս-Պատրիարքն իրենց չքողիր հետեւորդներով: Մտերմական երեւոյթ մ'ունէին փոխանակուած շնորհաւորութիւններն ու խօսակցութիւնները: Միայն Ամեն. Էկզարքը Մայր-Եկեղեցի եկաւ հանդիսաւորապէս և ազդեց:

Դեսպաններէն ոմանք այցեքարտ եւ ուրիշներ իրենց Ա. Թարգմաններու ձեռքով Ս. Պատրիարք Հօր իրենց շնորհաւորութիւնները մատուցին Զատիկի առթիւ: Պարսից Վսեմ. դեսպանն անձամբ եկած էր:

Ս. Պատրիարք Հայրը փոխադարձ շնորհաւորութեան դնաց Գլ. օր, 7 Ապրիլ, իր չքադիր հետեւորդներով:

16. Մակուայի Կայսերական Անգլիական ընկերութեան Արեւելեան Ժամանակագիր վերջին երկու հետաքրքրական նիստերու աշխատութիւնն անհրաժեշտ կը համարենք մեր ընթերցողներուն ծանօթացնել:

Ա. նիստը տեղի ունեցած է Յունվար 28ին, ուր 1 Մ. Վ. Նիկոլսկի Ռուս հռչակաւոր Տոսպեան բեւեռագէտը զիտել տուաւ թէ Վանայ լիճը Բար-Հերրոս (= Աւրո-Փարոս) Ասորիին մատենագրութեան մէջ «Արգեստիս» կը կոչուի: 2 Պր. Քիւչիւք-Յովհաննէսեան նկարագրեց 12 հին հայ ձեռագիրներ: Զեռագիրներն այնչափ հետաքրքրութիւն չարտածաւեցին, որովհետեւ ժ. Զ. եւ մանաւանդ ժ. Է. դարերու գործ էին: Ասոնց մէջ ուշագրաւ էին 1. Ս. Մեսրոպի վարքի ձեռագիրները, որ, բաղմաթիւ տառախաւներով հանդերձ, տըպագրութեան շատ տարբեր ընթերցումներ ունէր, եւ 2. Աւետարանի մէկ պատմիկն որ վաւերական աւետարաններէն կը տարբերէր իր մանրամասնութիւններով: Պր. Քիւչիւք-Յովհաննէսեանի կարծիքով, ատիկա անկանոն Աւետարանի մէկ կտորն է: Սակայն ժողովականներէն ոմանք շատ իրաւամբ զիտել տուին թէ ատիկա բնագրի ընդարձակ — մանրամասն պատմութեան (paraphrase) է:

17. «ԲԱԶՄԱՎԷՊ» է ապրիլ-մայիսը. — «Բաւմաւէպ», սովորականին նման, կարգ մը յօդուածներ հրատարակած է իր Ապրիլ ամսաթուին մէջ, ի մէջ այլոց, «Հին պատմութիւն մը Մ. խորհրդացոյ» եւայլն: Դեռ չկարդացած՝ կը կարծես զոնեկ նոր սոսոյք, բան մը, գոհացուցիչ լուծում մը յուզուած Բանասիրական — Պատմական խնդիրներու: Բայց ոչ, գրուածքը վերէն վար ջատագովականի մը հարկեր երարդ

կրկնութիւնն է եւ կամ Վինետիկի Պաա. Միաբանութեան պահպանողական հոգուն մէկ աղօտ ցօլացումը: Միայն ուսումնասիրուած, դոհացուցիչ, նիւթն է «Հայ եկեղեցւոյ պատարագի օրերն եւ տեսակներ» զոր օտարագրած է Հացունի:

Լեզուաբանական ու բանասիրական տեսակետով չահեկան է Հ. Մ. Վ. Քաջունիի «Պատասխանը Գ. Բոլաթին քննադատութեան (Արեւստարանութեան Բ. տըպագրին մասին): Առանց ուրանալու ծիւղունադարդ վարդապետին մատուցած ազդօգուտ ծառայութիւնը, ձայներնիս ուր որ համար, կ'զգուշացնենք թէ իր եւ իր միաբանակիցներու բանասիրական-լեզուաբանական տեսութիւնները բարձրակիւ գիտութեան հսկառակ են: Հ. Քաջունի կ'երեւայ որ լեզուաբանական օրէնքներու եւ ոչ դոյզն ծանօթութիւն ունի, երբ կը գրէ «Նախնիք յիմար են եղեր որ անուանց զանազան հոլովներ կազմեր են, օրպէս զի ներդաշնակ ըլլայ լեզուն, եւ ոչ թէ միօրինակ է վերջացնելով անուանց սեռականը, փոխանակ քաղցրահնչիւն ընելու, ընել չարածայն»: Մէկդի թողելով հոլովներու վերջաւորութեան խնդիրը, թէ քանի՞ կարգի բաժնուելու են մեր արդի Հայերէնի հոլովները, աւելարդ վարդապետը «թող հաճի մէյ մը աչքէ անցնել «Բիւրակն ի նախորդ թուին «Լեզուաբանական-Բանասիրական» յօդուածին Ա. կամ կոչուած հատածը: Բայց կը մոսնկին, բայց Սահմանական Ներկայ ու Անկատար են, տարապայման դործածութեան ջրնջումը հեղինակին կողմէ, օրինաւոր է: Յետեւութիւն:

18. Ագգլոգական յօդուածներու կ'ընթերցանենք. — Այս անգամ Պր. Յովհաննէս Գաղանձեան «Մաթիս»ի մէջ գրած «Խոր թացման ախտանշիւքը գաւառական բարքերու մէջ» յօդուածը սապէս կը վերջացնէ: «Ուրիշներ ալ շատ անգամ թերտագրած են ուշագրութիւն դարձնել իրենց գաւառի տեղական տեղագրութիւններուն, սովորութիւններուն, հաւատալիքներուն, գոյցներուն, երգերուն, հեքեթներուն եւայլն, ինչպէս նաեւ ընկերական, ըն-

տառնեկան կեանքի ու բարքերու բոլոր ու-
չադրաւ ու ինքնատիպ կողմերուն՝ որոնք
դեռ ուսումնասիրութեան գրեթէ անկախ
ու կարի արդատութիւն դետին մը կը ներ-
կայաւընեն: Ասոնք հաւաքելով, դասա-
կարգելով, գրի առնելով, արդի ազգա-
գրութեան պահանջումներուն համաձայն,
մեծ ծառայութիւն մը պիտի մատուցա-
նենք մեր գրականութեան, որ անոնց մէջ
պիտի գտնէ չատ ինքնատիպ տարրեր՝
ինքնուրոյն նոր կեանք մը սկսելու համար
ու նաեւ անքին նիւթեր հայթայթած պի-
տի ըլլանք պատմական, լեզուաբանական
ու ազգագրական կարեւոր հետաքոյտու-
թիւններու՝ որոնք առատ ըյս պիտի սըլի-
ռեն մեր ցիղին նախապատմական մշտւչ
ներուն վրայ:

Այս ազգագրական հաւաքումներն եթէ ուրիշ որ եւ է օգուտ ալ չունենան՝ դէթ յիշատակարան մը պիտի ըլլան մեր տոհմային կեանքին :

Վաղըրան սերունդը բան մը պիտի չը-
գիտնայ այս ամէնէն: Աճապարիւնը ուրե-
մըն՝ քանի որ առիթը դեռ մեր ձեռքն է:»

19. «ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿ»-ի 7րդ թվի էրեւելահայերէն տարբերակը — 1. Ձկալուծութիւն Հիւսիքեարալէյնգեանի «Ստուգարանական բառարան»ի ջատագովական մըն է գրած ենիս, այլ կը հարցընենք յարզոյ քննադատին թէ արդարեւ «գեսպակուղեսպան», «անշլըթ» ու երրայացերէն «լլւխաթան», «վիշապ» ու «վրապ», իրարու արմատակից չեն, ալա լեզուագիտորէն ի՛նչ որմատէ աւաջ եկած են . ձայնախօսութեամբ ու ձեւախօսութեամբ ո՞ր լեզուն ազդեցութեան տակ մեր մէջ մտած են, եւ թէ վուտ հոյսերէն են թէ ո՞չ : Խճճեւելու, քաշքշկու ձգած անցած է, Պր . քննադատ, եւ թէ ստոյգ բան մը գիտենք զանիկա հրատարակենք : Գարապաշեան էՖէնտի, թէ՛ ունենայ լեզուագիտորէն, որդի պահ չե՞լքն, գիտութեանն տարբեր, տեսութիւններ, Վշ . բարձր տեղ մը կը զբաւէ մեր Բանասիրութեան ու Մատենադրութեան մէջ : Լաֆոնթէնի առականութեան թարգմանութեան առթիւ յարուցուած տախակ վիճարանութեան վերջուցումը հարձարեւել

Նիդերլանդները ստանում են խմորաղբրական պահած
սոճիք :

2. «Բանասիրական, Հայ լեզու» աշունին տալի, յօդուածին մէջ, աշխատութեան պակասութիւն կը տեսնուի եւ թէ գիտական բառերու միութիւն չկայ, պարագայ մ'որ մեր ըսածը կ'ապացուցանէ: Non susceptible de flexionsը գիտութիւնը Միաբանեան կամ Անշարժական լեզու անունով կ'որակէ, մասնաւորները՝ կցական ու ճկուն (longuo à flexion ելլական, որոնց սահմանը հմտութիւնն է) ի մէջ այլոց, 8րդ, 11, ներկայ ու յաջորդ թիւերը:

20. Առին Ս. Պարբերաբ հարաջ Հասգեդի
Դէ՛լ. — Հասագեղ, Կ. Պոլսոյ երրեմնի Ս.
Թէնքը, ինչպէս Կ'անուանէին դասական
լեզուով, Ս. Պատրիարք հօր հոգածու-
թեան ու պաշտպանութեան առարկայ
եղած է: Պատրիարք ընտրուելէն ի վեր
է անգամ այցեւած ու միտիթարած է Հաս-
գեղցիները: Վարժարանի բարեկարգու-
թիւնն, որ ըստ պաշտօնական քննիչներու
վկայութեան, մայրաքաղաքիս կրթական
հաստատութեանց մէջ կարեւոր տեղ մը
կը գրաւէ, Նորին Սրբազնութեան եւ իր
ձեռահասուն վարդապետներու աշխատու-
թեանց կը պարտի: Այս կիրակի, 19 ապ-
րիլ, գեղին Ս. Սիւրբիանոս եկեղեցւոյն
Օծման տարեգարծի առթիւ, պատարագե-
ն ու միտիթարեց գեղացիները: Նոյն օրը,
նշանակալից պարագայ մըն էր Ս. Ներ-
սեսեան սանուհիներուն «Առէք կերէք»
ետրի երգեցողութեանց փոխն ի փոխ
դպիրներու հետ երգելին, որ, ըստ
«Բիւզանդիոն»ի, խոր տալանորութիւն թու-
ղուց եւ հաւնուեցաւ թէ գեղացիներ'ն եւ
թէ' բերայէն եւ ուրիշ տեղէ եկողներէն:
Սովոյն զիտեղ կը արուի թէ ինչո՞ւ հա-
մար աղջկանց երգելու նախապաշարումը
ջնջելու եւ զամոնք հրահանգելու համար
աշխատողին անունը չի յիշեր, մինչ ամե-
նէն աննշան պարագաներու մէջ ստրէն
ձորէն աւելա՛րի զիմակին տակ, անուններ
կը լսուին: Թո՛ղ որ այն անձը աւելա՛րի չի
կարօտիր:

Եթէ յաջորդ տարի ալ Հասգեղ այցելէ

«Բիւզանդիոն»ի խմբագիրը, եւ թոյլ տուութիւն ստացուի, Գեր. Այսրենեանի ձայնագրած «Խորհուրդ խորին»ը լեւու բախտը պիտի ունենայ:

Վեհ. Յովն. Սաբըլ էֆ. ի, Կայսերական Անճնական գանձուն նախարարին, որ իբր Բանասէր-Լեզուագէտ ալ մեր մէջ կարեւոր տեղ մը զբաւած է, հաւատարիմ ու օգտակար ծառայութեանց համար, Վեհ. Սոլթանի կողմէ շնորհուած է Ա. կարգի Մէճիտլիէ նշան ու Լիազաթի ոսկի շքանշան:

«ԲԻԻՐԱԿՆ» ընդհանրին խնդակցութեանց կը մասնակցի:

Գերբ. էֆ. Թորգոմեան. — Համակրելի Տօքթ. Թորգոմեանի աղաւթ, Գերբ. էֆ. Թորգոմեան, որ Հանքային Պարտուց մասնագէտ խորհրդական էր, Կայս. հրամանաւ, Անճնական Գանձուն երկրագործական խորհրդական անուանուեցաւ միանգամայն: Խնդակցութիւնն իսկ կը յայտնենք Թորգոմեան հարազատներուն:

Դ. Խ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Սպանո-Ամերիկեան պատերազմը

Խանդավառութիւնն Մ. Նահանգաց Պէշ. — Թնդանօթի առաջին հարուածն անբացատրելի աստիճանով գրգռեց Ամերիկացիներու հայրենասիրութիւնը: Կամաւորները խմբովին կը ներկայանան զինուորագրութեան գիւմները, եւ միայն հին Ամերիկացիները չեն որ կը ներկայանան բանակին ու նաւատորմին մէջ զինուորագրուելու համար, այլ հազարաւոր քաղաքացիներ որ Ամերիկայի հպատակութիւնն ընդունած են, կը փափարին ծառայել իրենց նոր հայրենիքին: — Այս ցանկերուն մէջ կ'երևան բազմաթիւ քրիստոնեայիներ, որոնք շատ կը փափաքին գիւմնալ թէ քրիստոնէի զինքը:

պիտի ընէ Սպան. Ամերիկեան կռուին մէջ: — Այս կամաւորներուն մեծ մասը ծառայած ըլլալով ֆրանսական բանակին մէջ, ընդունած են հետեւաբար զինուորական կատարեալ դաստիարակութիւն մը: — Հարկը յիսուն հոգիէ բաղկացեալ խտալական լեզէն մը կազմակերպուելու վրայ է: Մէկ միլիոն կը հաշուին զինուորագրութեան ներկայացող մարդիկը, մինչդեռ Մակ կինլի նախագահը հարկը քսանը հինգ հազար միայն կը պահանջէր: — Պաշարումն արդէն ըսկած է զգալի ըլլալ հաւանայի մէջ: — Ուտեստի վրէժը 50 առ 100 առեւցած է, կզլին ներսերէն ուտեստը բերուի, բայց միայն բանակին համար:

Երկու հազարէն — Էդիսոն հետեւեալ պատերազմական վերջին գիւտերուն վրայ՝ սապէս կը խօսի:

«Հնարեցի պարաններ՝ որ կրնան լարուիլ պաշարած քաղաքի մը շուրջը, եւ որ կը մեղմունեն ամէն անոնք՝ որ փորձեն վրայէն անցնիլ: Ունիմ նաեւ հիւքարական շղթաներ՝ որոնք կրնան նետուիլ յառաջնադար բանակի մը վրայ, շղթաներ՝ որ մէկ ծայրով գործիքի մը կտալած են, միւս ծայրով հաստատուած են թնդանօթին մէջ գրուած ումբի մը: Երբ թնդանօթները արձակուին, շղթաներըն օդին մէջ կը տարածուին, որոնք խոշոր օձերու պէս մահ պիտի սըլուեն թշնամուն բանակին մէջ: Վերջապէս մեքենայ մ'ունիմ, որ շատ հեշտները կրնայ նետել հիւքարական թիակով լեցուած ջուր հինգ հազար վրթի համեմատութեամբ, որ յարգի շուրջի մը պէս բանակները կրնայ ալել տանել: Խնդիրն այն է թէ ս'ըջափ հեշտն կրնայ նետուիլ ջուրը»: Սպանիացիները խեղճեցին

գլուխնին ժողովելու են, եթէ էտի-
սընի հեղուկ մեքենան իրենց գէմ
ելլէ կռուին մէջ:

Մընրոյի վարդապետութիւնը. — Պարխի
վերաքննիչ ատենան վաստաբան Պ.
Գաստոն Բրիւնէ, Մընրոյի վարդապե-
տութեան վրայ, որուն նշանաբանն է,
ինչպէս գիտենք, «Ամերիկան՝ Ամե-
րիկացիներուն», ուսումնասիրութիւն
մը հրատարակած է, որուն քանի մը
մասերը կը ծանօթացրենք մեր ըն-
թերցողներուն: Ո՞րն է Մընրոյի վար-
դապետութեան ծագումը: 1821 Սեպ-
տեմբեր 28 ին Ալեքսանդր Չարը Ու-
քասով մը Ալաքան Ռուսիոյ հոգին
կցեց. Մ. Նահանգները բողոքեցին և
արտաքին գործոց նախարար Պ. Ա.
տոմս յայտարարեց թէ ապագային
պիտի արգիլուի որ եւրոպական պե-
տութիւնները դադրականութիւններ
հիմնեն Ամերիկայի մէջ: Անգլիա մը-
հենց քաղաքականութիւնն ընդու-
նեց: Երբ Սպանիա Ս. Նիքակակցու-
թեան (Նաբոլէոնի գէմ կազմուած
Աւստրիոյ, Բրուսիոյ ու Ռուսիոյ պե-
տութեանց կողմէ) միջամտութիւնը
պահանջեց իր ամերիկեան գաղթա-
կանութիւններուն ապստամբութիւնը
զսպելու համար, Լոնտոնի ու Վաշինկ-
թընի դահլիճները հակառակեցան
Եւրոպական ներդաշնակութեան գոր-
ծողութեան, և նոյն իսկ կարծիք
յայտնեցին թէ նոր պետութիւնները
անկախ ըլլալու են: Մ. Նահանգաց
այս վարդապետութիւնն այն ատեն
սաստիկ հակառակութեան հանդիպե-
ցաւ Եւրոպիոյ մէջ, երբ Եւրոպական
ներդաշնակութիւնն իր սկզբունքնե-
րուն գէմ գործած չըլլալուն համար,
չկրցաւ համաձայնութեան մը գալ,
Մընրոյ նախագահը պետութեանց այս
վարանումէն օգուտ քաղեց և 1822

դեկտեմբեր 2 ին Համաժողովին ուղ-
ղուած պատգամագրին մէջ ցոյց տու-
աւ այն քաղաքականութիւնն որուն
Մ. Նահանգները անկէջ վերջը պի-
տի հետեւէին Ամերիկայի մէջ: Այս
թուականէն սկսեալ Մընրոյի վարդա-
պետութիւնը Մ. Նահանգաց արտա-
քին քաղաքականութեան իբրեւ ուղ-
ղիչ սկզբունք նկատուեցաւ: Բայց ա-
նոնցմէ ոչ մէկը բռնադատեց զայն այն
ճշդութեամբ որով երեւցան նախա-
գահին պատգամագրին մէջ: ասկէ
զատ այս վարդապետութիւնը յայ-
տարարուեցաւ հանդիսաւոր ու վճռա-
կան առթի մը մէջ: Մընրոյ երկու
սկզբունքներու վրայ պնդեց, այսինքն
Եւրոպական պետութիւնք իրաւունք
չունենան դադրականութիւն հաս-
տատել Ամերիկեան հոգին վրայ, եւ
երկրորդ՝ հին աշխարհին կառավա-
րութիւններն Ամերիկայի գործերուն
միջամտելու չեն: Եւրոպական պետու-
թեանց նկատմամբ երկու ժխտական
սկզբունքներ են ասոնք: Մ. Նահան-
գաց կուտան գործելու ամէն ազա-
տութիւն, Եւրոպական պետութեանց
ազատութիւնը սեղմելով:

Պատերազմի վեհաժողովութիւն. — Աւստրիա-
ցի հարիւրապետ մը վերջերս հրատա-
կեց վիճակագրութիւն մը, ուր նը-
շանակուած է թէ Եւրոպական տերու-
թիւնները, ներկայ դարուն քանի
տարի խաղաղութեամբ և քանի տարի
կռուով անցուցած են:

Այսպէս. Խաղաղ. Տարի. Պորզմ. Տարի.			
Գերմ.	31	»	83
Աւստ-Հուն.	17	»	79
Անգլիա	21	»	79
Իտալիա	23	»	73
Ռուսիա	24	»	72
Ֆրանսա	27	»	69
Թուրքիա	37	»	59

Սպանիացիներու պարտութիւնը. — Մայիս 1-ին (Ը. Ե.) իրիկունը, մութը կոխելուն, Ամերիկեան մարտանաւերն ուրոնք Մանիլայի բացը կը գտնուէին, յաջողեցան ծովախորշէն ներս մտնել, Սպանիական նաւաբաժնին հրամանատար ծովակալ Մադրալո գլխաւորով հանդերձ իր նաւերուն անբաւականութիւնն, ընդ առաջ ելաւ Ամերիկացիներու, Եկատաղի նաւամարտ մը տեղի ունեցաւ որ մէկուկէս ժամէն աւելի տեւեց, Սպանիական տորմիզը գրեթէ բոլորովին քանդուեցաւ, Ողջ մնացած նաւերը պարտաւորեցան ապաստանիլ Պաքայի ծոցը, Ռէյնա Բելոնա Սպանիական զրահաւորն ու կէս զրահաւոր Բասոգիլլա՝ ամերիկեան ռումբերէն հրկիզուեցան ու ընկղմեցան, Տոն Տոնա սպանիական փայտեայ մարտանաւը պայթեցաւ և ծովամոյն եղաւ, Սպանիացի ծովապետը չյաջողելով ազատել փաստած մարտանաւերն, ինքն իսկ ընկղմեց զանոնք որպէսզի թըշնամուն ձեռքը չիյնան, Սպանիական տորմիզն ալ ծանր վնասներ պատճառեց Ամերիկացիներուն, թէեւ Մանիլա, Փիլիպպեան կղզիներուն դըլխաւոր քաղաքը, ամրացած էր, բայց Ամերիկացիները յաջողեցան ռմբակոծել և որ վերջապէս անձնատուր եղաւ, Փիլիպպեան կղզիներուն (43,000 քա. քլմ. տրծ.) նաւաբաժնին պարտութիւնը մեծ յուզում յառաջ բերաւ Մատրիտի մէջ, և բոլուն ցոյցեր եղան, Հանրային հանդարտութիւնն ապահովելու և ցաւալի դէպքերու տեղի չտալու համար, կառավարութիւնը պաշարման վիճակ հրատարակեց Մատրիտի մէջ, Միտքերը չափազանց դրդուած են:

Քիւ Ուէսթը նաւահանգստին մէջ տարօրինակ ոգեւորութիւն կը տիրէ:

Ամերիկեան նաւատորմը ճամբայ կ'ելլէ, Մովակալ Սամբորն կը պատրաստուի վճռական հարուած մը տալ Հաւանայի:

Ն Ե Ր Ք Ի Ն Լ Ո Ւ Ր

— 000000 —

Գաւառն պայքով հանդէսն, Բշ. առտու կանուխ, 20 ապրիլ, տեղի ունեցաւ մեծ շքով: Վեհ. Սուլթանը հանդիսաւորապէս գնաց Պէշիկթաշի Մզլիթն, ուր կատարեց Պարեամին առտուան աղօթքը: Նորին Վեհափառութիւն քիչ մը ետքը փառաւոր հանդէսով գնաց Տոլմա-Պահչէի Պալատն որուն Գահոյից դահլճին մէջ նախարարներն, կրօնական, քաղաքային ու վիճակական բոլոր բարձրաստիճան պաշտօնատարներն իրենց շնորհաւորութիւնները մատուցին: Յետոյ Վեհ. Սուլթանը Կայս. Պալատ դարձաւ:

Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը իր շնորհաւորութիւնները մատուց Ս. Սենեկապետ Ալի Պէշի միջոցաւ:

Դաւթեան Գործակալութիւնը կանոնաւորապէս կը շարունակէ իւր առաքումները սովորական փութաշանութեամբ, որ և է ապառիկ յանձնարարութիւն նոյն իսկ ամենափոքր արժողութեամբ անդործադրելի և անպատասխանի կը մնայ. իսկ արժէքը կանխիկ զրկուած յանձնարարութիւն մը վարկենապէս պատրաստուելով ճամբայ կը հանուի:

Կը խնդրուի գործակալութեանս հետ հաշիւ ունեցողներէ որ հաճին փութալ իրենց հաշիւները մաքրելու, առանց հոգնեցնելու գործակալութիւնը:

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ԲԻՒՐԱԿՆ»Ի

Իզմիր. — Օր. Ս. Հ. Առայժմ յետաձգուած է Ձեր գրածին հրատարակութիւնը:

Տրապիզոն. — Մ. Ռ. Նիւթի անյարմար:

Իզմիր. — Յ. «Բիւրակն»ի ծրագիրն աչքէ անցուցէ՛ք:

Տէնիք-Մատու. — Վ. Ն. Նոյնպէս:

Թեքիր-Սաղ. Մ. Վ. Մ. »

Երզնկան. — Պ. Փ. »

Նորայր »

Երզրում. — Տ. Զաւէն Վ. Ձեր յանձնարարածները գործադրուեցան. — «Բիւզանդիոն» մանրամասն գրած է:

Երզրում. — Արսէն, Դիտողութիւննիդ լաւ, բայց ուրիշներու հասցէին զրկածնիդ կը հրատարակուի:

Երզրում. — Լ. Ս. Բաց ի ազգագրական ու ժողովրդ. բանահա. պատանիկներէն, միւսները չեն հրատարակուիր:

Թագատ. — Յովհ. Գղնճ. Բանասիրականը յաջորդ թուին մէջ. ուշ ձեռուդնիս հասաւ:

Տիարպէր. — Մ. Դ. Ամէնքն ալ նպատակայարմար, մեր կողմէն լեզուաբանական ծանօթութեամբ պիտի հրատարակուին:

Պիքլիս. — Թուխ-Կրպօ. Շարունակեցէք, յարգանքնիս:

Եղեսիս. — Ծ. Շարունակեցէք:

Հիսուսիս. — Մ. Ս. Թ. »

Իզմիր. — Որբերեան, ծաշակի տարբերութիւն կայ. «Հասկաքաղ»ի «Ազգագրական յօդուածներու կարեւորութիւնը» ուշադրութիւննի՛դ կը խնդրէ:

Պարիս. — Մ. Պ. — Ձեր բաղձանքն ալ պիտի կատարուի:

Վիլնիւստորի (Վիւրթեմպերկ). — Վ. Ժ. — Դո՛հ եղանք Ձեր տուած տեղեկութեանէն:

Մոսկուա. — Պրոֆ. Գր. Խլթ. — Ձեր զրկած զրքերու ծրարը ստացած չինք, յանձնարարուած զրքերը թղթատարով զրկուեցան: Շնորհակալութիւն «Բիւ-

րակն»ի յաջողութեան համար յայտնածնեմուզ. — Հայ Ազգագրութեան ու Բանասիրութեան մեծ տեղ մը տրուած է թերթիս մէջ, թէեւ ասի շատերուն չը յարմարի:

ՀԱՆՂԵՍ ԱՄՍՈՐԵԱՅ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԹԵՐ

ԺԱ. ՏԱՐԻ

Խմբ. Վիլնիւսի Սիիքաբեան Ուխտի

Տարեկան 10 Գրանք

Նուիրուած Հայ բանասիրութեան, Պատմութեան Քննադատութեան ու Լեզուաբանութեան:

«ԲԻՒՐԱԿՆ» կը յանձնարարէ անոնց որ կը փափաքին իսկապէս օգտուիլ և հետեւիլ Դիտութեան արդի պահանջներուն:

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԴԱՒԹԵԱՆ ԴՈՐԾԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Թիւ 16 Դագստի Խան

Դահ.

1. Ա. Վարժ. Մանկանց	2. տիպ	3
2. Բ. » »	Դ. »	5
3. Գ. » »	Գ. »	5
4. Տարր. Քերականութիւն Դ.	»	2
5. Լրացուցիչ Դասընթացք, Գ.	»	3
6. Փնջակ պատկերազարդ Դ.	»	1
7. Փունջ, աշխրհ. հաւաքածոյ,	Դ. տպ.	3
8. Նրկ. Փունջ հաւաքածոյ Բ.	»	6
9. Դործն. ընթ. Շարադր. Բ.	»	3
10. Բանալի » »	Բ. »	6
11. Ընտելարան Հայ լեզուի Բ.	»	2
12. Սկզբունք Հմձն. ու Շար. Բ.	»	2.50
13. Alphabet Francais, Օր. Ս. Հ.	»	2
14. Տարր. ընթ. Կրօնի ուսմ. Արս.	»	2
15. Պատկերազարդ Այրբէնարան, (նոր ոճով) Բ. տիպ. հատը 20 փր.	»	100ը
25 դարեկան	»	»

	Դաս.
16. Յայտագիր Պաթեան դորձակ .	2
17. Ծաղկաքաղ Հաւաքածոյ	4
18. Դպրոցավարութիւն	5
19. Աւածապատ . Հ. Պէնէէեանի	5
20. Հմուտ . Կրօնա . Ա. Հարէլեանի	3
21. Սրախ ձայնը, Բ. Բարսեղեան	5
22. Նուէր Հայ մանուկներու	1 . 50
23. Դաստ . Աղջիկներու Յ. Վարդ	3
24. Հէքսլէյ գիտութիւններու վրայ ժողովրդական դասեր, Գ. Անդրէասեան	3
25. Դաստիարակութիւն պատանի- ներու, Յուսիկ Վ.	3
26. Աշխարհագրութիւն Օսմ. Կայս- րութեան, Դ. Խաչկոնց	2 . 50

ՄԱՍԼՈՅ ՏԱԿ

Ա. Վարժութիւն Մանկանց, Է. տպ.
Alphabet Francais Բ. »

« ԲԻԻՐԱԿՆ » Ի ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐԸ

Գահիրէ, Սեդրակ էֆ. Դաւթեան
Գոնիա, Ալիքսան » »
Թուլչա, Նշան » »
Քէօթահեա, Քերովրէ » »
Սամսոն Միհրան » »
Աֆիօն-Գարահիսար, Հ. Է. Ն. Աւաղեան
Թոգաթ, Արշաւիր էֆ. Կամարական
Ֆիլիպպէ, Գարեգին էֆ. Շիշմանեան
Նիկոմիդիա, Յակոբ էֆ. Յովակիմեան
Կիրասոն, Ջարմայր էֆ. Ճերմակեան
Տրապիզոն, Միրտիչ էֆ. Ռաֆայէլեան
Էնիկլիւ, Սինեքերիմ էֆ. Քէպապճեան
Պրուսա, Կարապետ էֆ. Ջորպաճեան
Էտիրէ, Մաքսուտ էֆ. Գ. Ա. Նաղրապեան
Ատանա, Միսակ էֆ. Գաղապեան
Պաղտատ, Յակոբ էֆ. Գաղապեան
Մէրսին Ա. էֆ. Տէր Աւետիսեան

Տիրապէքիր, Մանուկ էֆ. Դանիէլեան
Խարբերդ, Ռ. էֆ. Ջարդարեան
Էրզրում, Սողմոն էֆ. Տ. Աղարեան
Ատարապար, Յ. Է. Մ. էֆ. Պաղապեան
Էօտէմիշ, Տիրան էֆ. Պէնտէրլեան
Բալու, Կիրակոս էֆ. Վարժապետեան
Մարաշ, Յակոբոս էֆ. Մ. »
Երզնկա, Կարապետ էֆ. Խաչատուրեան
Էսկիշէհիր, Գրիգոր էֆ. Մկրտիչեան
Կէլիպօլու, Խ. Բ. Կ. Պարթեւ
Արաբկիր, Գէորգ էֆ. Մալումեան
Կէմէլիկ ու չըշականերուն համար, Տիգ-
րան էֆ. Տէր Ջաքարեան Է. Կարապետ
էֆ. Պամաճեան :

* *

Պոլսոյ արուարձաններուն մէջ

Օրթաքեղ, Ֆէսճի Վիշէն աղայի խանութը
Գաթիգիւղ, Նաւամատոյցին դէմ Ֆէսճի
Սարգիս աղա Վէվեանի խանութը :
Բերա, Սըլանտիտի քով Արթին աղա
Թորոսեանի խանութը :
Պահճէ-Գաբու. սուճի Պօղոս աղայի խա-
նութը :

ԱՌԵԻՏԲԱԿԱՆ

ՈՒ

ԼԵՋՈՒՌԳԻՏԱԿԱՆ-ՎԱՐՃԱՐԱՆ

ԲԱՆԿԱԼԹԻ

ԳԻՇԵՐՈԹԻԿ ԵՒ ՑԵՐԵԿԵԱՅ

(Ուսումնարանի, Նախակրթարանի ու
Մանկապարտէզի աշակերտներ կ'ընդու-
նուն) :

ՀԻՄՆԱԴԻՐ-ՏՆՕՐԷՆ

ՅԱԿՈԲ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ Հ. Ս. Խ. ԻԹԻԲՃԱՆ

اختر مطبعة ی — ابر السعود جادہ سندہ نومرو ۵۴